

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет

Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

**на тему: «Податково-правове регулювання цифрової економіки: виклики
та перспективи»**

Студентки групи ПР-31

Походжай Ксенії Богданівни

Керівник: к.ю.н., доцент Ментух Н. Ф.

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

ТЕРНОПІЛЬ – 2026

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові засади оподаткування в умовах цифровізації.....	5
1.1 Поняття та правова природа цифрової економіки як об'єкта фінансово-правового регулювання.....	5
1.2. Специфіка податкових правовідносин у цифровій сфері: суб'єкти та об'єкти.....	7
1.3. Принципи оподаткування цифрових операцій: міжнародний та національний аспекти.....	8
Висновок до розділу 1.....	10
Розділ 2. Правове регулювання окремих видів податків у цифровій економіці.....	12
2.1 Особливості оподаткування податком на додану вартість електронних послуг.....	12
2.2. Проблеми прямого оподаткування доходів цифрових компаній та концепція «цифрової присутності».....	13
2.3. Податково-правовий режим операцій з віртуальними активами та криптовалютами.....	14
Висновок до розділу 2.....	17
Розділ 3. Міжнародне співробітництво та перспективи вдосконалення законодавства України.....	19
3.1. Адміністрування податків у цифровій економіці: використання великих даних та штучного інтелекту.....	19
3.2. Напрями гармонізації податкового законодавства України із правовими стандартами ЄС щодо цифрових ринків.....	21
Висновок до розділу 3.....	23
Висновок.....	24
Список використаних джерел.....	26

Вступ

Актуальність теми. Інтенсивна трансформація глобального економічного простору під впливом цифровізації зумовила появу інноваційних бізнес-моделей. Їхньою характерною рисою є пріоритетне використання нематеріальних ресурсів, акумулювання великих масивів інформації, а також можливість генерувати прибуток у певній юрисдикції без створення там постійного фізичного представництва. Класичні інститути фінансового права, розроблені для традиційного сектору економіки, продемонстрували неспроможність ефективно регулювати цифрову комерцію. Як наслідок, це призводить до штучного заниження податкових зобов'язань та диспропорцій у розподілі фіскальних доходів на міжнародному рівні.

Для України модернізація податково-правового інструментарію в цифровій сфері є критично важливою, що зумовлено вектором на інтеграцію до європейського правового поля та нагальною потребою мобілізації бюджетних надходжень в умовах дії правового режиму воєнного стану. Початком реформування вітчизняної фіскальної системи у цьому напрямі стало впровадження ПДВ на електронні послуги нерезидентів, а також триваюча нормативна дискусія щодо правового регулювання та оподаткування операцій із віртуальними активами. Комплексний характер цього дослідження вимагає інтеграції правознавчих підходів із новітніми технологічними трендами, що стимулює переосмислення базових доктринальних положень фінансового права.

Науково-практичне значення дослідження полягає в теоретичному узагальненні наявних концепцій оподаткування цифрових операцій. Окрім того, робота містить обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін до податкового законодавства України з метою його гармонізації із директивами Європейського Союзу та стандартами ОЕСР у межах протидії розмиванню бази оподаткування.

Ступінь дослідження теми. Проблематика фіскального регулювання цифрового сектору є об'єктом прискіпливого аналізу як міжнародної юридичної

спільноти (передусім у контексті концептуальних аналітичних доповідей ОЕСР та наукових розвідок експертів IBFD), так і представників української школи фінансового права. Теоретичний фундамент цієї праці сформовано на основі здобутків таких провідних учених, як Л. Воронова, М. Кучерявенко, Д. Гетманцев, О. Солдатський, а також напрацювань сучасних дослідників у галузі інформаційного та ІТ-права. Водночас стрімка еволюція цифрових ринків та поява новітніх фінансових інструментів зумовлюють потребу в безперервному переосмисленні й актуалізації наявних правових доктрин.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що складаються у процесі акумулювання та розподілу публічних фінансових ресурсів, отриманих від функціонування суб'єктів цифрової індустрії.

Предметом дослідження є нормативно-правовий масив, який детермінує засади встановлення, обчислення та стягнення податкових платежів у сфері електронної комерції та транзакцій із віртуальними активами.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний (для вивчення еволюції податкових інститутів), формально-юридичний (при аналізі норм ПКУ), порівняльно-правовий (при зіставленні досвіду України та країн ЄС) та метод прогнозування.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. Теоретико-правові засади оподаткування в умовах цифровізації

1.1. Поняття та правова природа цифрової економіки як об'єкта фінансово-правового регулювання.

У сучасній правовій науці феномен цифрової економіки інтерпретується як транскордонна система економічних процесів, що функціонує на базі інтенсивного розгортання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що система охоплює сукупність суспільно-економічних відносин, де цифровий інструментарій виступає ключовим медіатором на етапах генерації, акумуляції, дистрибуції та споживання матеріальних і нематеріальних благ [13, 20].

З позицій фінансово-правового регулювання фундаментальною характеристикою зазначеної економічної моделі є її дематеріалізація.[14] Дана властивість виражається у здатності суб'єктів господарювання акумулювати додану вартість та генерувати прибуток за повної відсутності жорсткої прив'язки до конкретної фізичної локації, стаціонарного офісу чи традиційних виробничих потужностей [17], що суттєво трансформує класичні підходи до визначення податкової юрисдикції. [14]

У контексті фінансового права процеси цифровізації, з одного боку, відкривають прогресивні інструменти для оптимізації фіскального менеджменту, інтенсифікації податкового адміністрування та підвищення рівня збору публічних доходів. [7] З іншого боку, технологічна трансформація фінансових відносин формує так званий «бар'єр складності». [14] Феномен здатен посилити регуляторно-економічний розрив між високорозвиненими державами та країнами з транзитивними економіками, які перебувають на етапі адаптації національних правових систем до глобальних викликів. [2]

Юридична сутність цифрової економіки пов'язана з її фундаментальними функціональними принципами, які безпосередньо визначають систему та вимоги до її правового регулювання. До базових принципів функціонування цифрової економіки належать:

- Інформаційна орієнтація, яка визначає інформацію та великі масиви даних як ключовий стратегічний ресурс та об'єкт правовідносин, що заміщує традиційні матеріальні фактори виробництва. [5]
- Адаптивність та гнучкість передбачає спроможність правових та економічних інститутів оперативно модифікуватися у відповідь на динамічні зміни технологічного ландшафту та появу нових цифрових інструментів. [4]
- Глобалізація нівелює класичні географічні та юрисдикційні кордони під час здійснення фінансово-економічних операцій, вимагаючи уніфікації та інтернаціоналізації правових норм. [1]
- Цифрова інклюзивність спрямована на забезпечення рівного, безбар'єрного доступу суб'єктів права до цифрових інфраструктур, технологій та фінансових сервісів як передумови збалансованого розвитку держави. [6]

Об'єктом фінансово-правового регулювання в цифровому середовищі стають не лише традиційні грошові кошти, а й цифрові активи та послуги. [14] В Україні зроблено важливий крок у законодавчому визначенні цих об'єктів. Зокрема, ст. 179-1 Цивільного кодексу України віртуальні активи визначені як активи особливої категорії - «цифрові речі», що підкреслює їхню нематеріальну природу, яка, проте, має економічну цінність та може бути предметом цивільного і фінансового обороту.[24] Деякі дослідники розглядають цифрові активи як майно особливої речі, що вимагає специфічних методів регулювання. [10]

Іншим важливим об'єктом є цифрові платформи, які за своєю правовою природою є організаційно-правовими засобами державного регулювання економіки. Інвестиційна цифрова платформа, наприклад, виступає як технічний посередник, що має особливий правовий статус і забезпечує взаємодію необмеженої кількості учасників. Держава прагне забезпечити баланс приватних і публічних інтересів у цій сфері, встановлюючи вимоги до операторів таких платформ. [7]

1.2. Специфіка податкових правовідносин у цифровій сфері: суб'єкти та об'єкти.

Розвиток цифрових технологій зумовлює суттєву трансформацію та розширення суб'єктного складу податкових правовідносин, додаючи до нього специфічних учасників, чий правовий статус позбавлений ознак класичної прив'язки до матеріального середовища. У межах наукового аналізу виокремлюються такі ключові категорії суб'єктів у цифровій сфері:

Іноземні постачальники електронних послуг (нерезиденти) - закордонні суб'єкти господарювання, які здійснюють дистрибуцію цифрового контенту, програмного забезпечення або рекламних послуг фізичним особам на митній території України. [20] Ключовою доктринальною ознакою їхнього фінансово-правового статусу є відсутність постійного представництва чи іншої форми фізичної присутності в юрисдикції споживання. [14] Це імперативно вимагає застосування специфічних інструментів дистанційного адміністрування та спрощеної електронної реєстрації як платників ПДВ через спеціалізовані веб-інтерфейси.

Резиденти правового режиму «Дія Сіті» - юридичні особи, які верифікували свій особливий правовий статус відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». [22] Дана категорія суб'єктів функціонує в межах спеціального правового та фіскального простору, який характеризується поєднанням пільгових податкових ставок із жорсткими кваліфікаційними критеріями щодо видів економічної діяльності та нормативно визначеного рівня капіталізації й оплати праці залучених фахівців. [21]

Гіг-спеціалісти - фізичні особи, які виконують роботи чи надають послуги на замовлення резидентів «Дія Сіті» на підставі гіг-контрактів. [22] Природа гіг-контракту визначається як гібридна, оскільки вона поєднує елементи класичного трудового договору та цивільно-правового правочину.[7] Зазначений дуалізм обумовлює специфічний порядок нарахування, утримання

та сплати податку на доходи фізичних осіб та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Державна податкова служба України в умовах цифровізації зазнає функціональної реконцептуалізації. Роль контролюючого органу трансформується від традиційно фіскально-репресивної до сервісно-орієнтованої інституції, ключовою ознакою взаємодії якої з платниками стає безконтактне, дистанційне адміністрування через функціонал Електронного кабінету та автоматизовані аналітичні системи. [6]

У сучасному законодавстві України виокремлюються такі ключові категорії цифрових об'єктів оподаткування: електронні послуги, віртуальні активи, специфічні операції резидентів «Дія Сіті». Відповідно до імперативних норм Податкового кодексу України, до електронних послуг належать сервіси, дистрибуція яких здійснюється через мережу Інтернет у повністю автоматизованому режимі, із застосуванням інформаційних технологій та за мінімального залучення людського фактора. Нормативно визначений перелік охоплює надання доступу до хмарних інфраструктур, медійного контенту за моделлю підписки, дистрибуцію програмного забезпечення та гральних додатків. Ключовою фінансово-правовою детермінантою тут виступає принцип дестинації, згідно з яким місце постачання послуг жорстко прив'язується до юрисдикції безпосереднього отримувача. [11]

1.3. Принципи оподаткування цифрових операцій: міжнародний та національний аспекти

Традиційні податкові системи ґрунтувалися на концепції «фізичної присутності», що дозволяло технологічним гігантам легально уникати сплати податків у тих юрисдикціях, де вони мають мільйони користувачів, але не мають офісів. Для вирішення цієї суперечності Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у межах Плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) ініціювала Глобальну податкову реформу. [2] Реформа ОЕСР базується на двох фундаментальних принципах «стовпах», які мають забезпечити рівні умови конкуренції та стабільність податкової системи.

Перший стовп (Pillar 1) спрямований на перерозподіл прав на оподаткування прибутків найбільших транснаціональних корпорацій (ТНК). Він стосується компаній із світовим оборотом понад 20 млрд євро та прибутковістю вище 10%. Механізм передбачає, що частина прибутку (25% від суми, що перевищує 10% доходу) оподатковується у країнах знаходження користувачів/споживачів незалежно від наявності там фізичної присутності компанії. [3] Такий підхід дозволяє юрисдикціям, де генерується дохід від цифрових сервісів, отримувати справедливу частку податкових надходжень. [4]

Другий стовп (Pillar 2) запроваджує глобальний мінімальний рівень оподаткування корпоративного прибутку. Мінімальна ефективна ставка встановлюється на рівні 15%. Якщо в певній юрисдикції компанія платить менше, материнська структура зобов'язана доплатити «додатковий податок» до рівня 15% у країні своєї реєстрації. Такий підхід має покласти край «гонці на виживання», коли країни знижували податки до мінімуму для залучення капіталу, що вимивало ресурси з публічних фінансів. [4]

Україна здійснює послідовну імплементацію міжнародних регуляторних стандартів, розробляючи та впроваджуючи власні правові та механізми контролю за цифровими операціями. [15] Провідними інструментами вектора виступають нормативне закріплення специфічного порядку оподаткування податком на додану вартість електронних послуг, що надаються суб'єктами-нерезидентами, а також функціонування інституту спеціального правового режиму «Дія Сіті». [22]

Фіскальний механізм оподаткування електронних послуг, що постачаються закордонними суб'єктами господарювання, було інституціоналізовано на підставі Закону України № 1525-IX. [14] Ставка податку становить 20% і підлягає обов'язковому включенню до контрактної вартості відповідної цифрової послуги. [18]

Кваліфікаційний критерій імперативного обов'язку щодо реєстрації як платника ПДВ виникає у нерезидентів за умови, що сукупний обсяг операцій із дистрибуції послуг фізичним особам на митній території України перевищує

нормативно встановлений ліміт у розмірі 1 мільйона гривень за календарний рік. Запровадження норми дозволило інтегрувати транснаціональні корпорації (зокрема, Amazon, eBay, Netflix) у єдине національне поле, забезпечивши умови для конкуренції між іноземними та вітчизняними провайдерами цифрового контенту. [14]

Правовий режим «Дія Сіті» є унікальним для юридичної практики механізмом стимулювання індустрії інформаційних технологій. Його структура базується на засадах добровільності приєднання та диверсифікації можливостей вибору суб'єктами оптимальної фінансово-економічної моделі функціонування. [22]

Фундаментальним орієнтиром для розбудови всієї системи оподаткування цифрових операцій в Україні є принцип технологічної нейтральності. Дана засада вимагає забезпечення рівнозначного та справедливого рівня навантаження як на традиційні, так і на новітні цифрові бізнес-моделі. [15]

Водночас практична реалізація цього принципу у вітчизняних реаліях стикається із серйозними інституційними та структурними перешкодами. Ключовими руйнівними чинниками виступають недостатній рівень цифрової та фінансової грамотності значної частини населення, а також дефіцит інвестиційних і бюджетних ресурсів, необхідних для повномасштабної модернізації інформаційно-технологічної інфраструктури органів державного контролю. [8]

Висновок до розділу 1

Цифрова економіка постає не як окрема галузь, а як глобальна транскордонна архітектура, ключовою фінансово-правовою ознакою якої є дематеріалізація. Здатність суб'єктів генерувати прибуток без прив'язки до конкретної фізичної локації деконструє класичні підходи до визначення податкової юрисдикції. Водночас технологічна трансформація формує «бар'єр складності», посилюючи регуляторний розрив між різними державами. Поширення криптоактивів вимагають імплементації новітніх принципів, серед

яких провідне місце посідають принципи автоматизації та інформатизації, інформаційної відкритості, а також технологічної нейтральності. Під їхнім впливом класичні імперативні методи правового впливу витісняються гнучкими, ризик-орієнтованими підходами.

Цифровізація зумовила появу специфічних суб'єктів (іноземних постачальників електронних послуг, резидентів «Дія Сіті», гіг-спеціалістів) та нових дематеріалізованих об'єктів оподаткування (електронних послуг, віртуальних активів як «цифрових речей», специфічних трансакцій), що вимагає від контролюючих органів переходу від репресивної моделі до сервісно-орієнтованої взаємодії.

У відповідь на кризу концепції «фізичної присутності» ОЕСР ініціювала Глобальну податкову реформу, яка базується на двох «стовпах»: перерозподілі прав на оподаткування ТНК та впровадженні мінімальної ставки корпоративного податку на рівні 15%. Україна послідовно імплементує ці стандарти, зокрема через механізм оподаткування ПДВ електронних послуг нерезидентів та функціонування режиму «Дія Сіті». Проте практичне втілення принципу технологічної нейтральності в державі наразі стримується браком бюджетно-інвестиційних ресурсів та інфраструктурними обмеженнями контролюючих органів.

Розділ 2. Правове регулювання окремих видів податків у цифровій економіці.

2.1 Особливості оподаткування податком на додану вартість електронних послуг

Глобальна цифровізація економічних відносин зумовила інтенсивне зростання масштабів транскордонної торгівлі, де провідне місце посіли послуги, що надаються дистанційним шляхом. В українському правовому просторі фундаментальним етапом інституціоналізації та регулювання цього сектору стало прийняття спеціалізованого Закону України щодо реформування порядку оподаткування електронних послуг нерезидентів. [14]

Нормативно-правовий акт радикально імплементував специфічний, технологічно адаптований правовий механізм справляння податку на додану вартість з операцій, що пов'язані з постачанням нерезидентами електронних послуг безпосередньо фізичним особам на митній території України, що дозволило переорієнтувати систему податкового контролю на європейську модель оподаткування цифрових трансакцій за місцем їхнього фактичного споживання. [15]

Згідно з нормами Податкового кодексу України, електронні послуги визначаються як послуги, що постачаються через мережу Інтернет автоматизовано, за допомогою інформаційних технологій і переважно без втручання людини. До таких послуг, зокрема, належать:

- постачання електронних примірників зображень, текстів, книг та підписка на електронні газети й журнали;
- надання доступу до баз даних, пошукових систем та служб каталогів; надання доступу до аудіовізуальних творів, відео на замовлення, ігор, включаючи участь у них, та телевізійних каналів;
- послуги з дистанційного навчання, якщо воно автоматизоване;
- надання хмарних послуг та програмного забезпечення.

Основним принципом оподаткування ПДВ у цифровій сфері є принцип місця споживання. Відповідно до ст. 186.3-1 ПКУ, місцем постачання

електронних послуг вважається місцезнаходження одержувача послуг, що означає, що іноземна компанія зобов'язана нараховувати ПДВ за ставкою 20%, якщо її послуги споживаються на території України фізичними особами або ФОП. [25]

Для реалізації цього механізму запроваджено спрощену процедуру дистанційної реєстрації нерезидентів через спеціальний вебсервіс - «VAT-office». Нерезиденти стають платниками ПДВ, якщо сукупний обсяг їхніх операцій з постачання послуг фізособам в Україні перевищує 1 млн грн на рік. [14] Важливо зауважити, що цей закон усунув податкову дискримінацію: раніше українські компанії платили ПДВ, а іноземні - ні, що давало останнім цінову перевагу. Проте запровадження цього податку має і зворотний бік. Для кінцевого споживача та ФОП - неплатників ПДВ вартість цифрових продуктів зросла на 20%, оскільки податок зазвичай додається до ціни послуги або комісії маркетплейсу. [18]

2.2 Проблеми прямого оподаткування доходів цифрових компаній та концепція «цифрової присутності».

Якщо непряме оподаткування в Україні вже отримало чітке законодавче врегулювання, то пряме оподаткування прибутків транснаціональних корпорацій залишається складною проблемою. Традиційна міжнародна податкова система ґрунтується на концепції «постійного представництва», яка вимагає фізичної присутності компанії у країні для виникнення обов'язку сплати податку на прибуток. [14] Цифрові компанії часто не мають фізичних активів у країнах, де вони отримують мільйонні доходи від користувачів, що призводить до розмивання податкової бази та виведення прибутку в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування. Для вирішення суперечності діє концепція «цифрової присутності», запропонованою ОЕСР у межах Плану BEPS.

Для України імплементація цих правил є критично важливою в контексті набуття статусу кандидата на вступ до ЄС та гармонізації законодавства з DAC-директивами.[2] Реалізація концепції «цифрової присутності» дозволить державі отримувати справедливую частку доходів від діяльності цифрових

гігантів, що наразі не підпадають під дію традиційного податку на прибуток через відсутність представництв. Однак впровадження цих правил потребує складної правової та інституційної трансформації.[5] Традиційна податкова система потребує модернізації через автоматизований аналіз великих даних та використання штучного інтелекту для ідентифікації прихованих транзакцій у цифровому середовищі. Побудова нової моделі, яка б адаптувалася до еволюції цифрового ринку, є викликом для всієї ринкової економіки України. [1]

2.3. Податково-правовий режим операцій з віртуальними активами та криптовалютами.

Еволюція цифрового сегмента економіки зумовила генезис цифрових активів, які наразі виступають фундаментальними об'єктами інвестиційної діяльності, носіями майнових прав, а в окремих випадках - альтернативними інструментами розрахункових операцій. Попри це, їхній цивільно-правовий статус та оптимізовані фіскальні алгоритми на сьогодні характеризуються невизначеністю.

Український науковий дискурс одностайно відзначає такі проблеми: дефіцит однозначної правової дефініції та кваліфікації криптовалютних інструментів, а також недостатній рівень спеціалізованої підготовки й компетентності представників фіскальних та контролюючих органів у сфері новітніх технологій [9].

Криптовалюту кваліфікують як специфічний різновид віртуального активу, що функціонує у формі токена, захищеної криптографічними методами цифрової одиниці обліку, яка існує в межах децентралізованої системи розподіленого реєстру. Категорія віртуального активу інтерпретується як виражене у формі електронних даних нематеріальне благо. Воно виступає самостійним об'єктом цивільних прав, володіє вартісними характеристиками, а його легітимний обіг забезпечується спеціалізованою нормативно-технічною інфраструктурою. Специфіка такого активу дозволяє йому обумовлювати майнові права, включаючи права вимоги щодо інших цивільно-правових об'єктів. [11]

Альтернативний підхід трактує віртуальний актив як нематеріальний об'єкт електронної природи, сформований за допомогою криптографічних алгоритмів у вигляді програмного коду. Право власності на таку економічну цінність не пов'язане з матеріальним носієм, а фіксується виключно шляхом генерації відповідних записів у глобальному реєстрі цифрових транзакцій. [1]

Світова практика формування податкової політики щодо інструментів крипторинку демонструє відсутність уніфікованого підходу, що зумовлює значне урізноманітнення регуляторних моделей у різних юрисдикціях. [10] У більшості високорозвинених держав віртуальні валюти визначаються як майновий об'єкт або капітальний актив, у зв'язку з чим ключовим фіскальним інструментом виступає податок на приріст капіталу [1].

Сполучені Штати Америки. Служба внутрішніх доходів США кваліфікує криптовалютні активи як майно, піддаючи їх одночасному регулюванню в межах податку на прибуток та податку на приріст капіталу. [10] Фіскальне навантаження відрізняється залежно від строку володіння активом. Короткострокові інвестиції, період утримання яких не перевищує одного року інтегруються до загальної бази оподаткування доходу фізичних осіб із прогресуючими ставками від 10% до 37%. Довгострокові інвестиції, період утримання активу перевищує один рік, підлягають пільговому оподаткуванню за фіксованими ставками у розмірі 0%, 15% або 20%. Специфічні цифрові інструменти, зокрема невзаємозамінні токени, відносяться до категорії предметів колекціонування, що зумовлює застосування до них підвищеної граничної фіскальної ставки на рівні 28% [1].

У німецькій податковій доктрині криптовалюти кваліфікуються як приватне майно, що зумовлює їхнє підпорядкування загальному режиму оподаткування доходів фізичних осіб. Унікальною рисою є повне звільнення від оподаткування інвестиційного прибутку, якщо строк володіння активом перевищує один рік. Натомість операції в межах короткострокових стратегій, до одного року, підлягають оподаткуванню за прогресивною шкалою, де

максимальна ставка може сягати 45%, додатково обтяжуючись надбавкою солідарності у розмірі 5,5% [1].

Швейцарська модель регулювання характеризується ліберальним підходом до приватного інвестування. Кriptoактиви інтегровані в категорію особистого майна, у зв'язку з чим до них застосовується щорічний податок на багатство, розмір якого визначається на рівні законодавства конкретного кантону. Водночас ключовою пільгою для фізичних осіб (приватних інвесторів) є абсолютна відсутність податку на приріст капіталу від таких операцій [10].

Чинне законодавство України не містить чіткого регулювання оподаткування криптовалюти, хоча Закон України «Про віртуальні активи», прийнятий у 2022 році, визначає криптоактиви як нематеріальні блага. Закон втратив чинності через відсутність відповідних змін до Податкового кодексу. [14]

Законопроект № 10225-д встановлює чіткі правила оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами для фізичних осіб. Базою оподаткування визнається саме прибуток, який розраховується як позитивна різниця між сумою доходу, отриманого від продажу віртуальних активів, та документально підтвердженими витратами, понесеними на їх придбання протягом звітного року. [16] Законопроект передбачає дві основні ставки: основна ставка, яка почне діяти з 2027 року, становитиме 23% від прибутку, що складається з 18% ПДФО та 5% військового збору. Для створення перехідного періоду, у 2026 році для віртуальних активів, придбаних до набрання чинності законом, фізичні особи матимуть право обрати пільгову ставку у розмірі 10% загалом (5% ПДФО та 5% ВЗ). [14] Важливо зазначити, що доходи від деяких операцій будуть звільнені від оподаткування: це стосується операцій обміну віртуальних активів на інші віртуальні активи, доходу від продажу таких активів в межах суми однієї мінімальної заробітної плати, а також вартості віртуальних активів, отриманих внаслідок їх емісії чи безоплатної передачі від емітентів. [4] Крім того, законопроект дозволяє враховувати збитки, отримані

на ризиковому ринку у попередні періоди, для зменшення бази оподаткування майбутніх прибутків, хоча і з деякими виключеннями. [16]

Що стосується податку на прибуток юридичних осіб, законопроект передбачає запровадження нових податкових різниць для коригування фінансового результату до оподаткування, що є підходом, аналогічним до чинного оподаткування операцій з цінними паперами. Перелік витрат, які можуть бути враховані юридичними особами при здійсненні операцій з віртуальними активами, буде визначатися Міністерством фінансів за поданням державного регулятора. [14] У частині податку на додану вартість встановлюється, що більшість операцій з віртуальними активами, включаючи їх емісію, розміщення, продаж, обмін та погашення, не є об'єктом оподаткування ПДВ. Однак, звільнення має ключові винятки, які підлягають оподаткуванню ПДВ, а саме продаж та обмін невзаємозамінних токенів, продаж та обмін віртуальних активів, які посвідчують право вимагати передачі майна або надання послуги, а також послуги, які надають постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, за винятком консультаційних послуг. Крім того, законопроект прямо встановлює обмеження для Спрощеної системи оподаткування - платникам єдиного податку заборонені будь-які операції з віртуальними активами, і постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, не матимуть права використовувати спрощену систему оподаткування. [16]

Висновок до розділу 2

Імплементація європейського досвіду через ухвалення спеціалізованого законодавства дозволила реструктуризувати вітчизняну систему ПДВ. Замість застарілих фіскальних механізмів було впроваджено оподаткування електронних послуг іноземних нерезидентів за місцем їхнього фактичного споживання. Запровадження дистанційного сервісу «VAT-office» та встановлення реєстраційного порогу у 1 млн грн забезпечили інтеграцію транснаціональних корпорацій у фіскальне поле України, що усунуло дискримінацію національних виробників цифрового контенту, хоча й призвело

до прогнозованого підвищення кінцевої вартості відповідних послуг для споживачів на 20%.

На відміну від непрямого фіскального контролю, пряме оподаткування прибутків цифрових гігантів стикається із системною кризою класичного інституту «постійного представництва», оскільки ІТ-корпорації спроможні акумулювати мільйонні доходи без фізичної локації активів у конкретній країні. Адаптація запропонованої ОЕСР у межах Плану BEPS концепції «цифрової присутності» та гармонізація законодавства з європейськими DAC-директивами є критично важливими завданнями для України як кандидата на вступ до ЄС.

Міжнародний досвід оподаткування криптоактивів демонструє відсутність єдиного концептуального підходу з переважанням моделі податку на приріст капіталу, де віртуальні валюти визнаються майном або приватним багатством. У США діє гнучкий розподіл на короткострокові інвестиції та довгострокові. У Німеччині довгостроковий капітал повністю звільнений від оподаткування. У Швейцарії приватні особи не сплачують податок на приріст капіталу, натомість сплачуючи податок на багатство.

Українське нормативне поле наразі характеризується фрагментарністю через нечинність базового закону від 2022 року. Системне вирішення проблеми пропонується законопроектом № 10225-д. Документ чітко визначає об'єктом оподаткування саме чистий прибуток фізичних осіб і встановлює базову фіскальну ставку у розмірі 23%, яка повноцінно запрацює з 2027 року, передбачаючи перехідну пільгову ставку у 10% для 2026 року. Законопроект прогресивно виводить з-під оподаткування операції типу «крипто-на-крипто» та дозволяє враховувати минулі збитки. Водночас для юридичних осіб запроваджується механізм коригувальних податкових різниць за аналогією з цінними паперами.

Розділ 3. Міжнародне співробітництво та перспективи вдосконалення законодавства України.

3.1. Адміністрування податків у цифровій економіці: використання великих даних та штучного інтелекту.

Модернізація та цифровізація органів державної податкової служби є інституційною перебудовою, спрямованою на зміну базової моделі податкового регулювання. Провідним чинником трансформації виступає інтеграція технологій штучного інтелекту (ШІ) та інструментів аналітики великих даних. [5, 12]

Інтеграція ШІ в систему податкового менеджменту дозволяє алгоритмізувати складні аналітичні процеси, що забезпечує підвищення ефективності процедур адміністрування. На сучасному етапі виокремлюються наступні ключові напрями імплементації технологій ШІ у фіскальну практику. Застосування систем оптичного розпізнавання символів для конвертації сканованих копій податкових повідомлень та інших фінансових документів у структуровані текстові масиви, що дозволяє здійснювати автоматичну верифікацію та внесення відомостей до інтегрованих баз даних без залучення людського фактора. [8] Аналіз динаміки залишків на рахунках суб'єктів господарювання з метою визначення бази оподаткування, верифікації правомірності податкових відрахувань. Автоматизація рутинних операційних процесів, а саме оптимізація та забезпечення повного замкненого циклу збору моніторингової інформації та верифікації податкових декларацій. Такий підхід суттєво мінімізує рівень трудомісткості адміністрування та нівелює ризики, зумовлені суб'єктивними помилками.[18] Проектування та впровадження інтелектуальних агентів на базі алгоритмів обробки природної мови. Зазначені інструменти підвищують загальну якість взаємодії між державою та суб'єктами оподаткування.[8]

Інструментарій аналітики великих даних дозволяє податковим органам здійснювати аналіз гетерогенних масивів інформації, які характеризуються високою швидкістю оновлення, значними обсягами та структурною

різноманітністю. На сучасному етапі структура інформаційного забезпечення податкового моніторингу формується за рахунок таких неструктурованих та напівструктурованих джерел [10]:

- веб-документи та матеріали соціальних медіаплатформ;
- транзакційні масиви банківських платіжних карт;
- телеметричні дані систем радіочастотної ідентифікації (RFID);
- інформаційні потоки з пристроїв Інтернету речей (IoT). [12,18]

Застосування аналітики великих даних у процесах податкового контролю дозволяє оптимізувати низку стратегічних завдань. Ризик-орієнтований моніторинг, автоматизоване перехресне зіставлення операційних показників контрагентів з метою ідентифікації фіктивних транзакцій, а також оперативного блокування діяльності суб'єктів з ознаками ризиковості в режимі реального часу. Нейромережеве моделювання, використання штучних нейронних мереж для виявлення відхилень, зокрема диспропорцій між фактичними масштабами операційної діяльності підприємства та офіційним рівнем капіталізації й оплати праці персоналу. [12] Порівняльний аналіз рівня податкового навантаження регіонів для обґрунтування державної підтримки бізнесу та оптимізації системи податкових пільг. Проактивне обчислення податкових зобов'язань на основі обробки інтегрованих масивів даних податкові органи отримують можливість превентивно інформувати платників про наявність законних підстав для застосування податкових пільг, що мінімізує ризики виникнення надміру сплачених сум. [5, 10]

Попри вагомій інституційній перевазі, що виражаються в зниженні рівня корупції та підвищенні прозорості транскордонних фінансових потоків, розгортання аналітичних платформ великих даних актуалізує низку системних викликів. Пріоритетне значення мають загрози у сфері кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації. Концентрація критичних обсягів персональних та фінансових даних в єдиних реєстрах підвищує ризики несанкціонованого доступу або витоку інформації. [6]

3.2. Напрями гармонізації податкового законодавства України із правовими стандартами ЄС щодо цифрових ринків.

Набуття Україною статусу держави-кандидата на членство в Європейському Союзі, разом із виконанням безпекових та економічних зобов'язань у межах Угоди про асоціацію, зумовлює необхідність гармонізації національного фінансового та цифрового законодавства із правовими стандартами ЄС. Стратегічним орієнтиром цього процесу є повноцінне входження правового простору України до Єдиного цифрового ринку. [2,3] Така інтеграція передбачає уніфікацію регуляторних норм, що регламентують транскордонну електронну комерцію, забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних, а також упровадження прозорих механізмів оподаткування цифрових послуг. [12]

Фундаментом для адаптації законодавства виступає Додаток XVII-3 до Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Нормативно-правовий акт покладає на українську сторону зобов'язання щодо рецепції європейського інституційного доробку у таких сферах:

- функціонування електронних комунікацій; [19]
- модернізація режимів інтелектуальної власності та авторського права; [15]
- правовий захист прав споживачів у цифровому середовищі. [20]

Модернізація українського податкового простору в контексті євроінтеграції передбачає обов'язкове долучення України до загальноєвропейського контуру автоматичного обміну фінансовою інформацією. [3]

Директива DAC7 регламентує впровадження правового механізму, що зобов'язує операторів цифрових платформ збирати та систематично передавати податковим органам відомості про доходи, отримані продавцями-резидентами. [12] Характерною ознакою Директиви DAC7 є її екстериторіальний характер, оскільки її імперативні вимоги поширюються на транскордонні платформи незалежно від місця їхньої офіційної інкорпорації, за умови надання послуг

резидентам країн-членів ЄС. [3,18] Директива DAC8 спрямована на підвищення рівня прозорості та ідентифікації транзакцій із криптоактивами. [2] Впровадження положень безпосередньо співвідноситься з поточними національними законодавчими ініціативами у сфері правового регулювання ринку віртуальних активів в Україні. [5, 21]

З метою створення сприятливих умов для розвитку електронної комерції здійснюється адаптація структури податку на додану вартість до європейської моделі, яка базується на принципі оподаткування за місцем споживання товарів чи послуг. [12] Особлива увага приділяється імплементації європейського досвіду застосування технології Mini One Stop Shop (MOSS) - Єдиного порталу платників ПДВ. Даний інструментарій дозволяє суб'єктам господарювання, які масштабують надання цифрових послуг на декілька юрисдикцій ЄС, здійснювати єдину реєстрацію та спрощену сплату податкових зобов'язань через єдине цифрове вікно. Підхід забезпечує істотне зниження рівня адміністративного навантаження на бізнес. [18]

Європейське правове регулювання цифрових ринків вибудоване на принципі технологічної нейтральності. Такий підхід передбачає розширення інструментів впливу, охоплюючи не лише податкові механізми, а й комплексні регуляторно-наглядові аспекти. [3]

Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets) запроваджує уніфіковані стандарти та імперативні вимоги для емітентів віртуальних активів, а також для провайдерів відповідних послуг. Імплементація положень MiCA в українську юридичну практику спрямована на мінімізацію системних ризиків, захист прав інвесторів та забезпечення загальної макрофінансової стабільності в умовах цифровізації економіки. Регламент DORA (Digital Operational Resilience Act) спрямований на визначення та посилення параметрів цифрової операційної стійкості фінансових інституцій. Впровадження його стандартів має на меті розробку та інституціоналізацію дієвих механізмів протидії кіберзагрозам, забезпечення безперервності бізнес-процесів, а також мінімізацію вразливості критичної інформаційної інфраструктури фінансового сектору. [23]

Висновок до розділу 3

Модернізація органів Державної податкової служби знаменує перехід від застарілої фіскально-каральної моделі до проактивного сервісного обслуговування та предиктивного аналізу. Базисом для цієї глибокої інституційної перебудови стала конвергенція технологій штучного інтелекту (ШІ) та інструментарію аналітики великих даних. Інтеграція алгоритмів ШІ дозволила автоматизувати верифікацію первинної документації за допомогою систем OCR, оптимізувати операційний цикл перевірки декларацій та забезпечити цілодобовий дистанційний консалтинг платників через інтелектуальних NLP-агентів (чат-ботів).

Застосування аналітичних платформ великих даних надало фіскальним органам можливість здійснювати прецизійний комплаєнс-контроль у режимі реального часу. Завдяки обробці гетерогенних неструктурованих джерел (транзакційні масиви карт, дані вебдокументів, IoT та RFID-систем) реалізується ризик-орієнтований моніторинг та нейромережеве моделювання поведінки платників. Це дозволяє оперативно виявляти приховані транзакції та фіктивні операції. Разом з тим, концентрація значних масивів чутливої фінансової інформації актуалізує критичні загрози у сфері кібербезпеки, вимагаючи впровадження криптопротоколів нового покоління та концепції «нульової довіри».

Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС імперативно вимагає повної гармонізації національного законодавства з правовими стандартами Єдиного цифрового ринку ЄС. Інституційним фундаментом цього процесу є виконання зобов'язань у межах Угоди про асоціацію. Пріоритетними напрямками адаптації євростандартів є наскрізна уніфікація правил транскордонної електронної комерції, захист персональних даних та забезпечення податкової визначеності.

ВИСНОВОК

Цифрова економіка постає як транскордонна дематеріалізована система економічних процесів, ключовою фінансово-правовою ознакою якої є відсутність жорсткої прив'язки до конкретної фізичної локації чи стаціонарного офісу суб'єкта. Технологічна трансформація зумовлює потребу в закріпленні новітніх принципів фінансового права: автоматизації та інформатизації, інформаційної відкритості й прозорості, а також технологічної нейтральності. Під впливом цих чинників класичні жорсткі норми витісняються гнучкими, ризик-орієнтованими підходами.

До правовідносин інтегровано нових дематеріалізованих суб'єктів: іноземних постачальників електронних послуг (нерезидентів), резидентів правового режиму «Дія Сіті» та гіг-спеціалістів. Модифікація об'єктного наповнення виражається у появі електронних послуг та віртуальних активів. Українське законодавство визначає віртуальний актив як нематеріальне благо електронної природи, що є об'єктом цивільних прав, існує у вигляді цифрового коду, володіє вартістю та може посвідчувати майнові права, а право власності на нього фіксується записами в розподіленому реєстрі.

У сфері непрямого оподаткування імплементовано європейську модель оподаткування цифрових трансакцій за місцем їхнього фактичного споживання. Запровадження ПДВ на електронні послуги нерезидентів через сервіс «VAT-office» та встановлення реєстраційного ліміту у 1 млн грн дозволило інтегрувати міжнародні корпорації та усунути податкову асиметрію, хоча й підвищило вартість контенту для кінцевих споживачів на 20%. У сфері прямого оподаткування прибутків ІТ-гігантів констатовано кризу класичного інституту «постійного представництва». Подолання ризиків виведення капіталу в офшорні зони потребує адаптації концепції «цифрової присутності» ОЕСР (План BEPS) та гармонізації норм із європейськими DAC-директивами.

В Україні, за умов нечинності базового закону від 2022 року, перспективна модель фіскалізації за законопроектом № 10225-д передбачає оподаткування чистого прибутку фізичних осіб за базовою ставкою 23% з 2027

року (перехідні 10% у 2026 році); виведення з-під оподаткування операцій «крипто-на-крипто»; звільнення більшості трансакцій від ПДВ (крім NFT та токенів, що посвідчують право на матеріальні блага); запровадження коригувальних податкових різниць для юридичних осіб та суворої заборони на використання спрощеної системи оподаткування для суб'єктів крипторинку.

Трансформація органів ДПС відображає перехід від фіскально-каральної моделі до проактивного сервісного обслуговування. Базисом для цього є інтеграція технологій штучного інтелекту та аналітики великих даних. ШІ дозволив автоматизувати верифікацію первинної документації та забезпечити цілодобовий консалтинг. Використання аналітичних платформ великих даних надало змогу здійснювати ризик-орієнтований контроль у режимі реального часу, аналізуючи неструктуровані масиви даних. Водночас концентрація чутливої фінансової інформації актуалізує критичні загрози кібербезпеки, вимагаючи впровадження протоколів «нульової довіри».

Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС імперативно вимагає повної гармонізації національного законодавства з правовими стандартами Єдиного цифрового ринку ЄС. Пріоритетними є наскрізна уніфікація правил транскордонної комерції, захист персональних даних та імплементація провідних європейських регламентів.

Регламенту MiCA з метою впровадження уніфікованих стандартів для емітентів віртуальних активів і постачальників супутніх послуг, що мінімізує системні ризики та захистить права інвесторів. Регламенту DORA для нормативного закріплення параметрів цифрової операційної стійкості фінансових інституцій та розробки дієвих механізмів протидії кіберзагрозам. Директив DAC7 та DAC8 задля розширення автоматичного обміну інформацією між податковими органами щодо доходів, генерованих через цифрові платформи та операції з криптоактивами. Організація такого обміну через «єдине цифрове вікно» дозволить суттєво знизити адміністративний тиск на бізнес.

Список використаних джерел:

1. Crypto Taxes Guide: How They Work, 2025-2026 Rates and Rules. NerdWallet. URL: <https://www.nerdwallet.com/investing/learn/crypto-tax-rate>
2. Digital finance legislation: Overview and state of play. European Parliament. 2024.
3. Digital Payments and Finance. International Monetary Fund (IMF).
4. The Draft Law on the taxation of income from virtual assets approved by the Parliamentary Committee. EY. 28.04.2025. URL: https://www.ey.com/uk_ua/it-tax-law-digest/the-draft-law-on-the-taxation-of-income-from-virtual-assets-approved-by-the-parliamentary-committee
5. Баранов О. А. Соціальна та цифрова трансформації: джерело правових проблем. Інформація і право. 2021. № 3(38). С. 59-73.
6. Веб-портал “Дія-Бізнес” / Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://business.diia.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2026).
7. Вінник О. М. Правове регулювання відносин цифровізації: місце і роль у правовій системі та системі господарського права України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2022. № 1(43). С. 21-32.
8. Дубняк М. В. Цифрова трансформація освіти та цифрових компетентностей: правові аспекти. Інформація і право. 2022. № 3(42). С. 141-155.
9. Захарків В. Т. Регулювання ринку криптовалют: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-57>.
10. Котелевець Д. О. Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. Проблеми сучасних трансформацій. Серія економіка та управління. 2022. № 5. DOI: [org/10.54929/2786-5738-2022-5-03-01](https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-03-01).
11. Кудь А., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/386043568_Cifrovi_aktiv_i_ta_ih_ekonomik

12. Лютова О. І. Тенденції цифровізації фінансового сектору та виклики для правового. Економіка та суспільство. 2025.
13. Новицька М. В. Порівняльний аналіз визначень терміну “цифрова економіка”. Економіка і організація управління. 2022. № 2 (46). С. 183-189.
14. Нові правила для криптовалют: як оподатковуватимуть віртуальні активи в Україні. IT Ukraine Association. URL: <https://itukraine.org.ua/novi-pravila-dlya-kriptovalyut-yak-opodatkovuvatimut-virtualni-aktivi-v-ukrayini/>
15. Омельченко А. В. Стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері цифрової економіки. Київський часопис права. 2021. № 2. С. 66-71. DOI: [org/10.32782/klj/2021.2.11](https://doi.org/10.32782/klj/2021.2.11).
16. Оподаткування криптовалют! Про що законопроект 10225-д? Юридичні рішення. URL: <https://yankiv.com/ua/opodatkovannya-kriptovalyuty/>
17. Подчасова Т. П. Віртуальні підприємства як сучасна форма організації виробництва. Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем : збірник наукових праць МННЦ “ІтіС”. 2009. Вип. 14. С. 24-45.
18. Про виконання плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки у 2019 році. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/46951/response/110010/attach/6/4.pdf>.
19. Про електронні комунікації : Закон України від 01.03.2023 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1089-20#Text>.
20. Про електронну комерцію : Закон України від 19.11.2022 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/675-19#Text>.
21. Про заходи щодо створення сприятливих умов для розвитку ІТ-індустрії в Україні : Указ Президента України від 03.09.2020 р. № 371/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/2020#Text>.
22. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 01.01.2023 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.

23. Цифрова економіка та економічна безпека. Цифрова фінансова доступність як фактор трансформації економіки. Index Copernicus.
24. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
25. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.